

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та управління навчальним закладом

Дипломна робота магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УМОВАХ
МАГІСТРАТУРИ»**

Виконала: студентка 2 курсу
групи UNZ1-M20z
спеціальності 073 Менеджмент
Дерипаско Катерина Мирославівна

Керівник: **Федорчук В.В.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: **Бахмат Н.В.**,
доктор педагогічних наук,
професор

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН	6
1.1. Характеристика комунікативної компетентності фахівця.....	6
1.2. Суть і структура комунікативної компетентності керівника закладу освіти.....	19
Висновок до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ	32
2.1 Аналіз процесу формування комунікативної компетентності майбутнього керівника закладу освіти в магістратурі.....	32
2.2 Теоретичне обґрунтування технології формування комунікативної компетентності майбутнього керівника закладу освіти.....	37
Висновок до розділу 2	47
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ	49
3.1. Організація і проведення експериментального дослідження.....	49
3.2. Упровадження технології формування комунікативної компетентності майбутнього керівника закладу освіти.....	60
3.3. Аналіз результатів експериментальної роботи.....	72
Висновок до розділу 3	85
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
ДОДАТКИ	98

ВСТУП

Перебудова системи освіти України згідно з європейськими і національними пріоритетами спричиняє зміни в усіх її ланках, висуває нові вимоги до її суб'єктів. Керівник закладу освіти виступає гарантом ефективного функціонування навчальної установи, її конкурентоспроможності і престижності на ринку освітніх послуг. Відповідно посилюються вимоги до рівня кваліфікації сучасних керівників закладів освіти, рівня сформованості їхньої професійної компетентності.

Нормативним забезпеченням професійної підготовки керівників закладів освіти виступають положення: закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.); указу Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»; Концепції розвитку освіти в Україні на 2015 – 2025 роки; Концепції «Нова українська школа» (2016 р.); нормативних документів Міністерства освіти і науки України. Одним із напрямів нової концепції розвитку освіти України є реформування системи управління освітою, підготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів освітньої галузі в напрямі формування компетентностей керівників освітніх закладів.

Комунікація як одна з важливих сфер виконання професійних функцій керівних кадрів освітньої галузі виступає важливим інструментом вирішення управлінських завдань у співпраці і взаємодії з керівництвом, громадськістю, педагогічним колективом, користувачами освітніх послуг, що спричиняє підвищену увагу науковців і практиків до формування комунікативної компетентності керівника закладу освіти.

Проблема комунікативної компетентності фахівця висвітлюється в працях вітчизняних (Л. Барановська, М. Осадча, О. Тарнопольський) та зарубіжних (Е. Берн, М. Канейл, Дж. Мид, Дж. Морено, В. Погольш, Д. Равен, Г. Рикхейт, К. Роджерс, М. Свейн, Х. Стрехнер, Д. Хаймс, Т. Хольтгрейвс) науковців. Особливу увагу приділено формуванню комунікативної компетентності педагогів (Л. Бірюк, М. Васильєва, Н. Волкова, Ю. Вторнікова, С. Іванова, Т. Калініченко, І. Когут, Л. Лузан, В. Назаренко, Г. Рурік, С. Сковроцова); управлінців (Н. Ларіна, Л. Мурадова, Л. Пашко, О. Руденко, О. Соловей, Г. Філь, С. Яценко) тощо. Проте формування комунікативної компетентності керівника закладу освіти, зокрема в магістерській підготовці, достатньою мірою не відображена у наукових

дослідженнях.

Отже, актуальність, педагогічна значущість проблеми та доцільність наукового пошуку шляхів їхнього вирішення зумовили вибір теми наукового дослідження **«Формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в умовах магістратури»**.

Мета дослідження полягає в підвищенні рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти шляхом теоретичного обґрунтування, розроблення та експериментальної перевірки технології її формування у процесі магістерської підготовки слухачів магістратури в закладі вищої освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. На підставі аналізу наукової літератури визначити суть і структуру комунікативної компетентності керівника закладу освіти.

2. З'ясувати проблеми формування комунікативної компетентності керівників закладів освіти в педагогічній теорії та практиці.

3. Теоретично обґрунтувати технологію формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в процесі професійної підготовки в магістратурі.

4. Експериментально перевірити ефективність технології формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в магістерській підготовці.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти в магістратурі.

Предмет дослідження – технологія формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в процесі професійної підготовки в магістратурі.

На різних етапах наукового дослідження для вирішення поставлених завдань використовувалися **методи** дослідження: *теоретичні*: аналіз теоретичних праць з педагогіки, психології, управління; нормативних документів, що регламентують підготовку фахівців за спеціальністю 073 «Менеджмент» спеціалізацією «Управління навчальним закладом»; синтез, співставлення, узагальнення наукової літератури для визначення понятійного апарату дослідження та теоретичного

обґрунтування технології формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в умовах магістратури; *емпіричні*: анкетування, тестування, бесіди, спостереження, контент-аналіз документації (навчальних планів, програм навчальних курсів); педагогічний експеримент з перевірки ефективності технології формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в умовах магістратури.

Значимість дослідження полягає в тому, що теоретичні та практичні результати дослідження можуть бути використані педагогічними і науково-педагогічними працівниками закладів вищої педагогічної освіти при підготовці майбутніх керівників ЗДО, системи післядипломної педагогічної освіти при підвищенні кваліфікації керівників ЗДО та ін. педагогічними працівниками ЗДО (вихователем-методистом, психологом, музичним керівником та ін.) при реалізації різних управлінських функцій.

Таким чином, вибір теми нашого наукового дослідження обумовлений актуальністю **«Формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в умовах магістратури»**.

Матеріали дипломної роботи обговорювалися: на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (м. Кам'янець-Подільський), тема доповіді «Суть і структура комунікативної компетентності керівника закладу освіти»; у рамках IV Всеукраїнського музичного конкурсу «Music UniFest – 2021» науково-практична конференція «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» (м. Кам'янець-Подільський), тема доповіді «Суть і структура комунікативної компетентності керівника закладу освіти»; на науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2020-2021 навчальному році (м. Кам'янець-Подільський), тема доповіді «Комунікативна компетентність керівника закладу освіти як психолого-педагогічний феномен», а також у закладі дошкільної освіти № 21 (м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область).

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення проблеми підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в процесі магістерської підготовки шляхом теоретичного обґрунтування, експериментальної перевірки та практичного застосування технології її формування, яка базується на когнітивно-діяльнісному підході до організації комунікації в підготовці фахівця до виконання функцій управлінської діяльності.

Узагальнення результатів теоретичного пошуку та експериментальної роботи дало можливість сформулювати такі висновки:

1. На підставі аналізу наукової літератури щодо ключових понять дослідження визначено суть комунікативної компетентності керівника закладу освіти як його здатність до ефективної соціально-професійно-доцільної комунікації і спілкування на зовнішньому (з керівництвом, громадськістю тощо) і внутрішньому (із співробітниками закладу, користувачами освітніх послуг тощо) рівнях взаємодії під час виконання управлінських і педагогічних функцій. Особливості комунікативної компетентності керівника закладу освіти зумовлені управлінською функцією, яка передбачає організацію не лише власної, але й діяльності інших, спрямованої на реалізацію освітніх програм; управління діяльністю і взаємодією різних структурних підрозділів і фахівців закладу, що забезпечує його життєздатність і відповідність висунутим вимогам з боку суспільства і держави; контроль і відповідальність за діяльність тощо. Визначено структуру комунікативної компетентності керівника закладу освіти, до якої включено: мовну компетентність, яка передбачає володіння державною мовою; компетентність з використання інформаційно-комунікаційних технологій; спроможність вирішувати професійні завдання за допомогою комунікації; здатність до професійно-особистісного зростання з використанням комунікативних засобів.

2. Проведений аналіз теорії і практики професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти дозволив виявити потенціал її форм і напрямів з метою формування у фахівця комунікативної компетентності як спеціальної для виконання функцій управлінської діяльності, з'ясувати існуючі проблеми (ставлення до

комунікативної компетентності як до другорядного додатку; не усвідомлення з боку магістрантів потреби в такій компетентності для виконання управлінських функцій керівника закладу освіти; неврахування специфіки комунікативної компетентності для управлінської діяльності під час комунікації керівника на різних рівнях взаємодії тощо).

3. На підставі визначених переваг технологічного підходу до процесу професійної підготовки фахівців теоретично обґрунтовано технологію формування комунікативної компетентності майбутнього керівника закладу освіти в магістерській підготовці як цілеспрямований поетапний процес використання конкретних педагогічних ресурсів, які дозволяють забезпечити спроможність фахівця ефективно використовувати комунікацію в управлінській діяльності. Запропонована технологія передбачає послідовну реалізацію підготовчо-організаційного, мотиваційно-стимулюючого, змістово-операційного, контрольного-реалізаційного етапів, на кожному з яких використовується відповідне науково-методичне забезпечення (зміст, форми, методи, прийоми, технології організації діяльності магістрантів).

4. Завдяки уточненим критеріям і показникам рівнів (оптимального, достатнього, задовільного, низького) сформованості комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти теоретично обґрунтовану технологію формування їхньої комунікативної компетентності було експериментально перевірено. За результатами експериментального дослідження, їх кількісного і якісного аналізу виявлено ефективність запропонованої технології, що підтверджено статистично значущою зміною рівнів сформованості комунікативної компетентності в слухачів магістратури.

У слухачів ЕГ₂ і ЕГ₁ відбулися позитивні зрушення у сформованості комунікативної компетентності на оптимальному і достатньому рівнях за всіма критеріями (17,5% і 58,5% магістрантів і 11,2% і 47,5% відповідно). У слухачів КГ позитивні зрушення у низькому рівні на 43,1% забезпечили збільшення кількості студентів-магістрів на достатньому (+24,7%) і задовільному (+15,2%) рівнях, при цьому на задовільному рівні сформованості комунікативної компетентності залишилися 67,9 % магістрантів КГ порівняно з 41,3% ЕГ₁ і 24,0% ЕГ₂. Результати

експерименту є переконливою підставою для того, щоб вважати досягнутою мету і виконаними завдання дослідження.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти. Подальшого вивчення потребують такі питання: саморозвиток комунікативної компетентності керівників закладів освіти в процесі професійної діяльності; вплив комунікативної компетентності на ефективність виконання професійних функцій фахівця тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авшенюк Н.М., Десятов Т.М., Дяченко Л.М., Постригач Н.О. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 280 с.
2. Астахова В.И. и др. Глоссарий современного образования / Нар.укр.акад.; Под общ. ред. Е.Ю. Усик. Харьков : Изд-во НУА, 2007. 524 с.
3. Афанасьев В.Г. Системность и общество. Москва : Политиздат, 1980. 308 с.
4. Ашиток Н. Комунікативна компетентність педагога. Молодь і ринок. 2015. № 6 (125). С.10-13.
5. Барабаш О. Становлення компетентнісного підходу у сучасній освіті. Нова пед. думка. 2012. № 4. С. 133-136.
6. Биков В.Ю., Білоус О.В., Богачков Ю.М. та ін. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України : метод. рекомендації. Київ : Атіка, 2010. 88 с.
7. Бібік Н.М. Компетентність і компетенція у результатах початкової школи. Наук.-метод. журн. Київ : Почат. шк., 2010. № 9. С. 1-9.
8. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей : сутність та шляхи реалізації. Дошкільне виховання. 1999. № 6. С. 3-6.
9. Болонський глосарій. URL: <http://bologna.owwz.de/glossar.html>.
10. Бондаренко Л.І. Технологічні аспекти формування дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищої школи URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN22/13blivvs.pdf>
11. Боровець О.В. Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки. Інноватика у вихованні. 2016. № 4. С. 82-89.
12. Бутенко Т.О., Резнік С.М. Формування комунікативної компетентності фахівців у процесі управлінської підготовки. Наукові праці Чорноморського держ. ун-ту імені Петра Могили. Сер.: Педагогіка. 2009 Т. 108. Вип. 95. С. 95-99.
13. Бутенко Т.О. Формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: автореф. дис. к. пед. н.: спец. 13.00.04 / Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського.

Вінниця, 2011. 20 с.

14. Васильєва М.П. Роль комунікативної компетентності в професійній діяльності фахівців освітньої галузі. Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр. Х. : УПА, 2017. № 56-57. С. 132-137.

15. Вербицкий А. А., Ларионова О.Г. Личностный и компетентностный подходы в образовании. Проблемы интеграции. Москва: Логос, 2011. 336с.

16. Вторнікова Ю.С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. пр. Полтава, 2011. Вип. 8 (2). С. 88-94.

17. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований. Иностранные языки в школе. 1985. №2. С. 17-24.

18. Глоссарий современного образования / Нар. укр. акад.; под. общ. ред. Е.Ю. Усик; [Сост.: Астахова В.И. и др.]. Харьков : Изд-во НУА, 2007. 524с.

19. Гришина Н.В. Я и другие: общение в трудовом коллективе. Ленинград : Лениздат, 1990. 174с.

20. Демченко Д.І. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх юристів у фаховій підготовці: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. Харків, 2009. 185 с.

21. Дибкова Л.М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів: дис. канд. пед. наук: 13.00.04; Академія педагогічних наук України, Інститут вищої освіти. Київ, 2006. 198 с.

22. Дуднева Ю.Е. Компетентність керівника як основа формування його іміджу. URL: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_125/19.pdf

23. Елизаров А. А. Базовая ИКТ компетенция как основа Интернет- образования учителя. Конференция RELARN-2004. URL: http://www.relarn.ru/conf/conf2004/section3 /3_11.html.

24. Емельянов Ю.Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности: автореф. дисс. д. психол. наук: спец. 19.00.05 «Социальная психология». Л., 1991. 32 с.

25. Енциклопедія освіти / АПН України; [голов. ред. В. Г. Кремень]. Київ :

Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

26. Завіниченко Н.Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти: дис. канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2003. 229 с.

27. Закон України «Про вищу освіту» № 76-VIII від 28.12.2014. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu?start=12>

28. Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

29. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. Высшее образование. 2003. № 5. 42с.

30. Изаренков Д.И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов нефилологов. Русский язык за рубежом. 1990. № 4. С.54-60.

31. Иванова А.Е. Языковая компетентность испытуемых в психологическом эксперименте. Язык и личность / под ред. Д.Н. Шмелева. Москва, 1989. С. 127-131.

32. Кипиченко Н. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя початкової школи як психолого-педагогічна проблема. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/443/1/Кипиченко%20Н.С..pdf>

33. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике междисциплинарный. Москва : ИКЦ «МарТ», 2005. 448 с.

34. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики. Під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.

35. Кричківська О.В. Моделювання процесу формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності. Молодий вчений. 2014. № 12 (1). С. 304-308. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/12/71.pdf>

36. Куницына В.Н. Казаринова Н.В., Погольша В.М.. Межличностное общение: учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2001. 544 с.

37. Лаврук В. Діагностика управлінської компетентності директора школи. Київ : Шкільний світ, 2008. 128 с.

38. Лебедева М.Б., Шилова О.Н. Что такое ИКТ-компетентность студентов педагогического университета и как ее формировать? Информатика и образование. 2004. № 3. С. 95-100.

39. Лунячек В.Е. Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі. Держава та суспільство. 2008. С.155-162.

40. Лунячек В.Е. Основи педагогіки вищої школи : навч. пос. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. 252 с.

41. Лунячек В. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки керівних кадрів в умовах магістратури до управління якістю освіти.

42. Майборода Г. Технологічний підхід у професійній підготовці соціальних педагогів: теоретичний аспект.

URL:http://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/pedos3t/tom3/09_majboroda.pdf

43. Мельник В.К. Підвищення фахової компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу в системі післядипломної педагогічної освіти. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/1/08mvpkppo.pdf>

44. Мельникова Н.М. Социально-психологическая компетентность старшеклассников в общении: автореф. дис. психол. наук: спец. 19.00.05 «Социальная психология». М., 1992. 19 с.

45. Михеев В. Моделирование и методы теории измерений в педагогике. Москва : Красанд, 2010. 224с.

46. Мицкевич Н.И. Дидактические особенности неформального образования взрослых. Освіта як фактор соціалізації і соціального захисту окремих категорій населення: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (15-16 лютого 2011 р.). Черкаси, 2011. С. 91-97.

47. Монахов В.М., Орлов В.А., Фирсов В.В. Дифференциация обучения в средней школе. Москва, 1990. № 8. С.42-47.

48. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи /за заг. ред. О.І. Локшиної. Київ : К.І.С., 2004. 128 с.

49. Москаленко А. Формування комунікативної компетентності в майбутніх управлінців навчальними закладами в процесі проходження практики. Науковий

вісник Мелітопольського держ. пед. університету. 2015. №2. С. 70-76.

50. Образовательные стандарты высшей школы сегодня и завтра / под ред. В.И.Байденко, Н.А.Селезнева. Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. Москва. 2001. С. 23-24.

51. Панасенко Е.А. Эксперимент у педагогічних дослідженнях в Україні: теорія та практика (1943-1991 рр.) : монографія. Донецьк : «Донбас», 2013. 756 с.

52. Пахолівецька М.В. Шляхи удосконалення професійної підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів. URL: http://cmsps.edukit.kr.ua/metodichna_robota/metodichna_robota_z_kerivnika_mi_navchaljnih_zakladiv/

53. Пашко Л.А., Ларіна Н.Б., Руденко О.М. Комунікативна компетентність керівника: навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 76 с.

54. Пометун О.І. Компетентнісний підхід до оцінювання рівні досягнень учнів. Презентація на нараді Центру тестових технологій 19.10.04. К. 10 с.

55. Попович В.В. Січкаренко Г.Г. Самостійна робота як чинник пізнавальної активності студентів. Наука та наукознавство. 2005. № 2. С.92-95.

56. Постанова про затвердження Національної рамки кваліфікацій України: постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>

57. Приходько А.М. Особливості формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах. Педагогіка та психологія. 2015. Вип. 51. С. 201-210. URL: <http://duan.edu.ua/uploads/spetsializovana-rada/16008.pdf>

58. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Пер. с англ. Москва : Когито-Центр, 2002. 396с.

59. Рябець І. Комунікативний потенціал особистості керівника в умовах полікультурного освітнього простору. URL : <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1675>

60. Селевко Г.К., Журавлев В. Технология саморазвития личности школьника. Воспитание школьников. 2002. № 4. С. 9-18.

61. Сікорська Л.Б. Зміст комунікативної компетентності працівників ОВС ті її

розвиток. Науковий вісник Львівського держ. ун-т внутр. справ. Серія психологічна. 2011. № 1. С. 106-119.

62. Скворцова С.О., Вторнікова Ю.С. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів: монографія. Одеса : Абрикос Компани, 2013. 290 с.

63. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 364 с.

64. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология : учеб. пособ. [для студ. сред. пед. учеб. завед.]. Москва : Изд. Центр «Академия», 1998. 288 с.

65. Тарнопольский О.Б. Психологическое понятие Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2014. 1 (7). С. 33–36..

66. Тупчій А. Професійна компетентність сучасного фахівця з бухгалтерського обліку. Імідж сучасного педагога. 2005. № 1-2. С. 42-44.

67. Філь Г.В. Комунікативна компетентність керівника та її значення в управлінській діяльності. Екзистенційні та комунікативні питання управління: матеріали міжнар. наук.-теор. конф. Суми: Сумський держ. ун-т, 2014. Ч. 2. С. 114-117.

68. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Народное образование. 2003. № 2. С. 58-64.

69. Чемерис І. Нові вимоги до спеціаліста: поняття компетентності. Вища освіта України. 2006. № 2. С. 84-87.

70. Яценко С.С. Шляхи підвищення комунікативної компетентності державних службовців. Державне будівництво. 2009. № 2. С. 1-7. Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/3/03.pdf>

71. Boyatzis R. E. Competence at work. In A. Stewart (Ed.), Motivation and society. San Francisco: Jossey-Bass. 2008. 352 p.

72. Etimological Dictionary URL: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=competency&searchmode=none

73. Greene J., Burluson B. Models of adult communication skill acquisition: practice and the course of performance improvement. 2003.

74. Lustig M., Koester J. Intercultural communication: interpersonal communication across cultures. Boston: Pearson Education, 2010. 395 p.
75. Research and Practice in Technology Enhanced Learning. 2014. Vol. 9. No. 2. C. 349-362.
76. Rogers A. Teaching Adults *Open Univ. Press*, 2002. 291 p.
77. Savignon S. Communicative Competence: Theory and Classroom Practice. New York: McGraw-Hill Humanities, 1997. 288 p.
78. Schröder H. Theorie und Praxis der Erziehung. München, 1999.
79. Wilson S., Sabee C. Explicating Communicative Competence as a Theoretical Term. Handbook of Communication and Social Interaction Skills. Mahwah, N.J.: Erlbaum. – 154 p.